

Л. І. Терпан
студ. II курсу, спеціальність «Право»,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Т. О. Павлова

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ

Згідно ч. 1 ст. 2 КК України, «підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом» [1]. Суб'єктивна сторона злочину, як один із обов'язкових елементів будь-якого складу злочину, має наступні юридичні ознаки: вина, мотив, мета та психоемоційний стан. Всі ці ознаки мають своє правове значення та відіграють окрему роль у встановленні суб'єктивної сторони злочину, а тому аналіз будь-якого злочину неможливий без встановлення змісту всіх цих ознак.

Взагалі, психоемоційний стан — це сукупність переживань, які відчуває людина при вчиненні злочину. Емоційний момент є необхідним елементом кожної людської дії, в тому числі і злочину. Вказаний стан з'являється як наслідок постійного знущання, протиправного насильства або сильної образи з боку потерпілої особи. У такому випадку емоції можуть суттєво вплинути на формування вини, мотиву та мети злочину, оскільки становлять один з обов'язкових елементів будь-якої активної поведінки людини, зокрема й злочину. Емоції протікають у формі переживань, які відображають, перш за все, суб'єктивне ставлення до певних явищ об'єктивної дійсності, що оточують людину.

Можна погодитися з позицією Ю. В. Александрова та В. А. Клименко, що «емоції мають самостійне кримінально-правове значення тільки тоді, коли вони представлені станом сильного душевного хвилювання (фізіологічним афектом), а це можливо тільки при вчиненні умисного вбивства та умисного тяжкого

тілесного ушкодження в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 та ст. 123 КК України)» [2, с. 56].

В юридичній науці існує кілька точок зору щодо кримінально-правового значення психоемоційного стану суб'єкта серед ознак суб'єктивної сторони складу злочину. Однак, їх всіх можна об'єднати в три головні підходи.

За першим підходом, психоемоційний стан особи не можна відвести до ознак суб'єктивної сторони злочину. В цьому випадку емоційний стан буде характеризувати лише окремі привілейовані склади злочинів, в яких умовою відповідальності є перебування винного в стані сильного душевного хвилювання. Поняття «стану сильного душевного хвилювання» відокремлене в п'яти нормах КК України: ч. 4 ст. 36 «Необхідна оборона», ч. 3 ст. 39 «Крайня необхідність», п. 7 ч. 1 ст. 66 «Обставини, які пом'якшують покарання», ст. 116 «Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання», ст. 123 «Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання» [1]. Проблематичність визначення цього терміну полягає в тому, що психологія не використовує це визначення. Виходячи з цього, виникає складність розуміння психоемоційного стану суб'єкта в кримінальному праві.

Щодо другого підходу, то в цьому випадку емоційний стан особи разом із мотивом та метою не є окремими ознаками суб'єктивної сторони складу злочину, а вони лише komponують зміст вини. Слід додати, що психоемоційний стан складає зміст вини, адже він рухає та керує свідомістю та волею особи, яка вчинює злочин. За цим підходом також, всі почуття та емоції людини, які вплинули на вчинення особою злочину, є емоціями, що заслуговують негативної суспільної оцінки. Такої ж позиції дотримувався П. С. Дагель, який писав, що «мета, мотив та емоційний стан є елементами психологічного ставлення, яке входить у зміст вини» [3, с. 41].

Згідно третього підходу, який є найбільш відомим у кримінальному праві, психоемоційний стан суб'єкта нарівні з метою та мотивом є факультативною ознакою суб'єктивної сторони злочину. Вважається, що психоемоційний стан вказується не в кожно-

му конкретному складі злочині, а тільки в тих, в яких дана ознака впливає на рівень суспільної небезпеки або коли визначає зміст злочину. Якщо психоемоційний стан не є конструктивною ознакою певного складу злочину, але має місце в реальній дійсності, він, згідно з п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України, враховується судом при призначенні покарання як обставина, яка пом'якшує покарання. Крім того, емоції складають базу всіх явищ, що відбуваються у психіці людини, а тому їх правове значення частіше за все є нейтральним. Слід сказати, що у судовій практиці зустрічаються частіше за все провадження про необережні злочини, зумовлені емоціями.

На думку С. А. Тарарухіна та В. К. Матвійчука, «суб'єктивна сторона злочину обхвачує всю психоемоційну діяльність суб'єкта при вчиненні злочину. Слід наголосити, що об'єднання всіх цих ознак в категорію вини часто призводить до помилкових висновків: що стосується конкретного правопорушення, то всі ознаки є необхідними, але самостійного кримінально-правового значення мотив, мета, емоції набувають не завжди і в цьому проявляється їх факультативність» [4, с. 4].

Згідно Єдиного державного реєстру судових рішень «за 2019 р. було зареєстровано 84 умисних вбивства, вчинених у стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК України), а умисних тілесних ушкоджень (ст. 123 КК України), заподіяних у стані сильного душевного хвилювання, — 29» [5]. Суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ст. 116 та ст. 123 КК України відрізняється від простого вбивства (ч. 1 ст. 115 КК України). Так, при простому вбивстві винний усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно-небезпечні наслідки у вигляді смерті іншої людини й бажає або свідомо припускає її настання, а суб'єктивна сторона злочинів, передбачених за ст. ст. 116 та 123 КК України характеризується особливим психоемоційним станом суб'єкта — його сильним душевним хвилюванням, а умисел на позбавлення життя потерпілого виникає раптово та реалізується негайно.

Отже, найбільш аргументованим є третій підхід, згідно з яким психоемоційний стан людини розглядається як ознака суб'єктивної

сторони складу злочину, він може вказувати на мотиви вчинення злочину та свідчити про мету злочину. Кримінально-правове значення емоцій у вигляді сильного душевного хвилювання залежить від того чи є вони конструктивною ознакою складу злочину, чи ні. Якщо є, як у ст. 116 та 123 КК України, вони впливають на кваліфікацію та розглядаються як врахована законодавцем пом'якшуюча обставина, оскільки санкції ст. 115 КК України, є більш суворими. Якщо сильне душевне хвилювання мало місце при вчиненні злочину, але не визначено законодавцем у якості конструктивної ознаки певного складу, тоді вказана обставина враховується при призначенні покарання як обставини, яка пом'якшує покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 48–49. 536 с.
2. Александров Ю. В., Клименко В. А. Кримінальне право України : навч. посіб. Київ : МАУП, 2004. 328 с.
3. Дагель П. С., Котов Д. П. Субъективная сторона преступления и ее установление : монография. Воронеж : ВДУ, 1974. 243 с.
4. Матвійчук В., Тарарухін С. Суб'єктивна сторона злочину. *Юридична наука*. Київ, 2015. №8. С.99-108.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення : 09.03.2020).